

احکام اسلامی

درس هشتم

اجتهاد و تقلید

دین اسلام برنامه زندگی انسان در ابعاد مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی است و کسانی که از این برنامه پیروی کنند، هم در زندگی شخصی به سعادت می‌رسند و هم در زندگی خانوادگی و هم اجتماعی سعادت‌مند را پدید می‌آورند. این سعادت هم شامل حیات طیبه دنیا می‌شود و هم شادکامی جاوید آخرت را در پی دارد.

همان‌طور که در سال‌های قبل گفته شد، این برنامه شامل چهار بخش یا چهار زیر مجموعه است:

- ۱ برنامه‌های مربوط به رابطه انسان با خدا؛ مانند نماز.
- ۲ برنامه‌های مربوط به رابطه انسان با خود؛ مانند نظافت و ورزش.
- ۳ برنامه‌های مربوط به رابطه انسان با جامعه؛ مانند انفاق و امر به معروف و نهی از منکر.
- ۴ برنامه‌های مربوط به رابطه انسان با طبیعت و نظام خلقت؛ مانند حفظ محیط زیست.

این برنامه‌ها که همان احکام اسلامی هستند باید از منبع اصیل اسلامی، یعنی کتاب خدا و سنت و سیره پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله به دست آیند. از این رو، نیازمند اجتهاد و تحقیق علمی فراوان در کتاب و سنت و آشنایی عمیق با بسیاری از علوم، مانند تفسیر، لغت و اصول می‌باشد.

«اجتهاد» در لغت به معنای جدیت و تلاش است، اما در اصطلاح شرعی عبارت است از تلاش برای به دست آوردن و استنباط احکام از روی ادله، مانند قرآن و سنت، و کسی که دارای چنین توانایی است، «مجتهد» نامیده می‌شود.

علما و دانشمندان اسلام گفته‌اند: شخص مجتهد باید بر پنج موضوع آگاهی داشته باشد:

۱ علم به کتاب الله (قرآن)؛

۲ علم به احادیث و سنت نبوی صلی الله علیه و آله؛

۳ آگاهی بر اقوال علمای گذشته اعم از اجماع (توافق) علما و اختلاف نظرشان؛

۴ آگاهی بر علم لغت؛

۵ آگاهی بر قیاس و شرایط آن.

کسانی که خود متخصص در این علوم نیستند و توانایی اجتهاد ندارند، برای به دست آوردن احکام دینی خود به این مجتهدان مراجعه می‌کنند. این کار را «تقلید» می‌گویند و چنین شخصی را «مقلد» می‌نامند. باید دانست که تقلید در اصول دین، یعنی توحید و نبوت و معاد، جایز نیست هر کس باید با فکر و نظر خود یکتایی خداوند را بپذیرد و به نبوت اعتقاد داشته باشد و بداند که خداوند در آخرت به اعمال انسان‌ها رسیدگی می‌کند و پاداش و جزا می‌دهد.

اما تقلید در احکام فروع دین، جایز است؛ زیرا هر کسی توانایی این را ندارد که بخش مهمی از زندگی خود را صرف تحقیق و تعلیم کند و به درجه اجتهاد برسد تا بتواند احکام دینی را به دست آورد. روشن است که این تقلید، با تقلید کورکورانه و بدون مبنای عقلانی، فرق دارد. اسلام، هر نوع عقیده و برنامه‌ای را که بدون دلیل و برهان و تنها براساس تقلید کورکورانه پایه‌ریزی شده باشد، مردود می‌شمارد. قرآن کریم در آیات متعددی همگان را دعوت به تفکر و تعقل و تدبیر می‌نماید و از تقلید ناآگاهانه منع می‌کند؛ از جمله اینکه می‌فرماید:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْأَفْئَادَ
كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

از آن چیزی که علم نداری دنباله‌روی مکن

زیرا گوش و چشم و قلب،

همه مورد پرسش واقع خواهند شد.

بیروی و تبعیت شخص غیر مجتهد از یک مجتهد و متخصص در احکام دینی یک روش عقلانی است، همان طور که مراجعه یک بیمار که خود در طبابت تخصصی ندارد، به یک پزشک کاری عقلانی محسوب می شود.

منابع اجتهاد

فقیهان و مجتهدان در مسیر تفقه و اجتهاد خود و برای به دست آوردن احکام الهی از چهار منبع استفاده می کنند :

الف) قرآن کریم : کتاب آسمانی ما منبع اصلی دریافت احکام اسلامی است. فقیهان، با مطالعه و تفکر در قرآن کریم، احکام و قوانین و مقررات اسلامی را به صورت کلی یا جزئی به دست می آورند و در اختیار مردم قرار می دهند. هیچ کس نمی تواند قوانینی وضع کند که مخالف با قرآن کریم باشد.

ب) سنت پیامبر اکرم ﷺ : سنت پیامبر عبارت است از قول و فعل آن حضرت. سخنانی که از آن حضرت در کتاب های روایی نقل شده و یا افعال و کارهایی که ایشان انجام داده است، دومین منبع اجتهاد است. البته از آنجا که ممکن است در نقل قول و فعل پیامبر ﷺ اشتباهات یا غرض ورزی هایی صورت گرفته باشد، فقیهان تلاش می کنند احادیث موثق را از غیر موثق جدا کنند و به احادیث موثق و قابل اعتماد مراجعه کنند.

ج) اجماع : در اصطلاح علمای اصول، اجماع عبارت است از اتفاق و هماهنگی قولی یا فعلی و یا تقریری مجتهدان پیرامون مسئله ای که به حکم آن در قرآن و سنت پیامبر اکرم ﷺ اشاره نشده باشد. مجتهدان همان کسانی هستند که قادر به استنباط می باشند. پیامبر اکرم ﷺ می فرماید :

لَا تَجْتَمِعُ أُمَّتِي عَلَى الضَّلَالِ

امت من بر گمراهی اتفاق نظر پیدا نمی کند.^۱

این حدیث صریحاً دال بر عصمت امت است. رسیدن به اجماع در مسائل مهم کشور اسلامی حائز اهمیت فراوان است. اجماع سبب می شود :

۱) تفرقه و دو دستگی در میان امت از بین برود؛

۲) باب اجتهاد باز بماند و انتخاب بهترین رأی ممکن گردد؛

۳) راه هرگونه استبداد و دیکتاتوری و سوء استفاده از قدرت از بین برود.

د) عقل و قیاس : اگر فقیهان نتوانند حکم مسئله ای را از قرآن و سنت به دست بیآورند، تلاش می کنند که با عقل و با استفاده از قیاس که یک روش عقلانی استدلال است، حکم آن مسئله را به دست آورند. بدین صورت که این مسئله را با مسئله آمده، مقایسه می کنند و حکم آن را به دست می آورند.

مکلف و احکام تکلیفی

مکلف کسی است که بالغ، عاقل، قادر و مختار باشد. چنین کسی موظف است که تکالیف دینی خود را انجام دهد. بنابراین، کودک، دیوانه و افراد مجبور به اعمال غیرحق و افراد ناتوان از قید تکلیف آزادند. احکام تکلیفی پنج نوع است: واجب، مستحب، حرام، مکروه و مباح.

واجب: حکمی است که انجام دادن آن لازم است و دارای ثواب می‌باشد و ترک آن عقاب دارد؛ مانند: وجوب نمازهای پنج‌گانه و روزه ماه رمضان.

مستحب: حکمی است که انجام دادن آن حتماً لازم نیست اما کاریست پسندیده و موجب خشنودی خدا و رسول، و دارای اجر و پاداش اخروی است و در ترک آن مجازات و کیفری نیست؛ مانند: روزه عرفه عید قربان و دست‌گیری از فقرا و مستمندان.

حرام: کاری است که باید آن را ترک کرد و انجام دادن آن عقاب دارد؛ مانند: رباخواری، دزدی، قمار و دروغ.

مکروه: حکمی است که انجام آن عقاب ندارد؛ اما انجام ندادن آن بهتر است؛ مانند: نماز خواندن در حمام، خوردن و آشامیدن در حال راه رفتن.

مباح: حکمی است که انجام دادن و ندادن آن مساوی است؛ مانند: ایستادن و نشستن.

عبادات که قسم اول آن از فروع دین است خود شامل پنج نوع می‌باشد، که دو نوع از آنها عبادت بدنی خالص است که آن دو عبارت‌اند از: نماز و روزه. و یکی مالی خالص است (زکات) و دو نوع دیگر از آنها هم عبادت بدنی و هم عبادت مالی است که عبارت‌اند از: فریضه حج و جهاد. این پنج نوع عبادت در اصطلاح به نام «خمسۀ ضروریۀ دین» مشهورند.

نمونه‌یابی

علاوه بر کارهای ذکر شده، نمونه‌های دیگری از اعمال واجب، مستحب، حرام، مکروه و مباح را نام ببرید.

اصل حلیّت

در دین مبین اسلام، اصل و مبنا بر حلال بودن و مباح بودن است و مواردی که حرام اند باید دارای دلیلی محکم از قرآن و سنت پیامبر و سایر ادله فقهی باشند. علمای اسلام اصل «مباح بودن» را از آیات قرآن کریم استنباط کرده اند.

قرآن کریم می فرماید :

اوست آن کسی که آنچه در زمین است،
همه را برای شما آفرید.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ
مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

بقره، ۲۹

همچنین می فرماید :

و آنچه را در آسمانها و آنچه در زمین است
به سود شما رام کرد همه از اوست.

وَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ

جاثیه، ۱۳

حرام کردن هر عملی فقط از جانب خداست و اگر خداوند کاری را حرام می کند، به خاطر ضرر و زیانی است که آن عمل به انسانها می رساند، تا انسانها مرتکب آن نشوند و آسیب و زیان روحی یا جسمی نبینند. ممکن است انسانها علت حرام بودن برخی کارها را ندانند و این به سبب دانش ناقص انسانهاست. اما خداوند که عالم بر همه اسرار جهان است، می داند که چه کاری به نفع ما و چه کاری به زیان ماست. توجه داشته باشیم که حلال به اندازه کافی وجود دارد که ما را از حرام بی نیاز کند. حرام، با حيله و دسيسه حلال نمی شود و خود آن دسيسه هم حرام است. حسن نیت در یک کاری هم آن را حلال نمی کند؛ یعنی کسی نمی تواند بگوید من به خاطر فلان خیر این حرام را مرتکب شدم. بنابراین، در حلال و حرام باید کاملاً تابع خداوند بود. رسول اعظم ﷺ می فرماید :

إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ فَرَائِضَ

خداوند چیزهایی را واجب کرده است

فَلَا تُضَيِّعُوهَا

آنها را ضایع نکنید

وَ حَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا

و حد و مرزهایی معین کرده، از آن تجاوز نکنید

وَ حَرَّمَ أَشْيَاءَ

و برخی چیزها را حرام کرده

فَلَا تَنْتَهِكُوهَا

حرمت آن را از بین نبرید

وَ سَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ

و چیزهایی را مسکوت گذاشته

رَحْمَةً بِكُمْ
غَيْرِ نَسِيَانٍ
فَلَا تَبْخَثُوا عَنْهَا

از جهت رحمت به شما
نه از جهت فراموشی
پس درباره آنها بحث و جدل نکنید!

تدبیر در قرآن

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تُحَرِّمُوا
طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ
وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا
وَأَتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ
ای کسانی که ایمان آورده‌اید
حرام نکنید
چیزهای پاکیزه‌ای را که خدا حلال کرده
و از حد مگذرید
زیرا خداوند متجاوزان را دوست نمی‌دارد
از آنچه خداوند روزی شما گردانید،
حلال و پاکیزه آن را بخورید
و از (مخالفت) خداوندی که به او ایمان
دارید، پرهیزید.

مائده، ۸۷ و ۸۸

... ما آتاكم الرسول فخذوه
و ما نهاكم عنه فانتهوا
و اتقوا الله
إن الله شديد العقاب
... آنچه را پیامبر به شما داد بگیرید
و از آنچه شما را باز داشت، دوری کنید
و از [مخالفت] خداوند پرهیزید
که خداوند کیفرش شدید است.

حشر، ۷

در آیات بالا بیندیشید و پیام‌های آنها را استخراج نمایید.

برخی از امور حرام

یکی از وظایف مادر زندگی، شناخت کارهای حرام است. ما باید در همان سنینی که به تکلیف می‌رسیم، کارهای حرام را شناسایی کنیم و برای دوری از آنها برنامه‌ریزی نماییم. این امر سبب می‌شود که در بزرگسالی نیز به راحتی مرتکب گناه نشویم، برعکس کسی که نسبت به دستورهای خداوند بی‌تفاوت است و به حلال و حرام توجهی ندارد. چنین فردی، هرچه زمان می‌گذرد در باتلاق حرام بیشتر فرومی‌رود به گونه‌ای که درآمدن از آن مشکل‌تر می‌گردد. برخی از امور گناه و حرام به شرح زیر است:

۱ شرک به خداوند متعال، به هر صورت و شکلی باشد، چه شرک در ذات و چه شرک در افعال و چه شرک در عبادت، حرام است و بزرگ‌ترین گناه محسوب می‌شود.

۲ هرگونه گستاخی و بی‌ادبی نسبت به پدر و مادر، حتی به اندازه گفتن یک «اف» حرام است. خداوند متعال نیکی به والدین را پس از اطاعت و فرمانبرداری از خود واجب کرده و تنها در یک صورت باید از والدین اطاعت نکرد و آن وقتی است که از فرزندان بخواهند مرتکب گناه شوند و به خدا شرک بورزند ولی در هر صورت باید با آنها به نیکی رفتار کرد.

تدبیر در قرآن

در آیات ۱۴ و ۱۵ سوره لقمان تفکر کنید و وظایف هر مسلمانی نسبت به پدر و مادر را مشخص نمایید.

۳ خداوند در سوره حجرات به ما دستور می‌دهد که چند عمل را انجام ندهیم:

(الف) مسخره کردن؛

(ب) عیب‌جویی کردن؛

(ج) لقب زشت به دیگران دادن؛

(د) سوءظن و بدگمانی نسبت به دیگران؛

(ه) تجسس در احوال دیگران و غیبت کردن.

این محرمات سرمنشأ بسیاری از بدی‌های اخلاقی‌اند و جزء زشت‌ترین رذایل اخلاقی محسوب می‌شوند.

در حالات و رفتارهای خود تأمل کنیم و خود را ارزیابی نماییم تا ببینیم نسبت به این گناهان در چه موقعیتی قرار داریم. اگر به آنها تمایل نداریم، خدا را سپاس گفته و برای تقویت بیشتر خود در مقابل آنها برنامه‌ریزی کنیم و اگر به برخی از آنها تمایل داریم، برای از بین بردن این تمایل، برنامه‌ریزی و تمرین نماییم.

احکام خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها

خداوند بنابر آیه ۴ سوره مائده، هر چیز پاکیزه‌ای را برای انسان حلال شمرده است و به مردم اجازه داده که از آنها بهره ببرند.

در میان خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها، هر چیز زیان‌آوری را حرام کرده است، که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

(الف) شراب و هر ماده مست‌کننده دیگر؛

(ب) گوشت خوک و سگ؛

(ج) گوشت مردار؛

(د) مواد مخدر از قبیل تریاک، هروئین و ...

مصرف شراب و مواد مخدر موجب زایل شدن عقل و تخریب قوای عقلی و فکری انسان شده و تأثیرات جبران‌ناپذیری بر جسم و روان دارند. خداوند عقل و فطرت انسان را پاک و سالم آفریده و بهترین موهبت خود به انسان قرار داده است و اگر عقلانیت از انسان سلب شود، با سایر حیوانات تفاوتی ندارد. مصرف مواد الکلی خشونت و التهاب ایجاد می‌کند و شخص، در حالت مستی، ممکن است به هر نوع عمل خشونت‌آمیز و تأسف بار دست بزند. مصرف تریاک و مواد مشابه فرد را بی‌غیرت، ترسو، بی‌توجه و لال‌بالی می‌کند. بدن او را در مقابل بیماری‌ها چنان تضعیف می‌کند که روز به روز به کام مرگ نزدیک‌تر می‌شود. اعتیاد به سیگار نیز به دلیل هدر دادن امکانات مادی و تأثیر مخرب آن بر بدن و مقدمه شدن آن برای مصرف مواد مخدر، حرام است.

قمار و شرط‌بندی

یکی از کارهای حرامی که به صراحت در قرآن نهی شده، قمار و شرط‌بندی است. این کار حرام و زیان‌بخش که جز هدر دادن وقت، تخریب اعصاب و وارد کردن زیان مالی و حیثیتی جبران‌ناپذیر، خاصیتی ندارد، متأسفانه هم در قدیم و هم امروزه رواج دارد. امروزه در بسیاری از کشورها، به خصوص کشورهای

غربی، همان طور که شراب خانه‌های بزرگ وجود دارد، قمار خانه‌های بزرگی نیز هست. برخی از افراد از این راه ثروت‌های بادآورده به دست می‌آورند و برخی نیز همه زندگی خود را می‌بازند. این گناه به تدریج روحیه تلاش و بروز استعدادها را خاموش می‌کند، اراده را ضعیف می‌نماید و کار و سازندگی را از بین می‌برد. افرادی که به این کار عادت کرده‌اند، معمولاً در عالم رؤیا برای خود کاخ‌های زیبا می‌سازند و وقت و عمر خود را به انتظار برنده شدن از دست می‌دهند. در اسلام، فقط شرط‌بندی برای مسابقات تیراندازی و اسب‌دوانی و شتردوانی جایز است؛ زیرا این ورزش‌ها، به خصوص در گذشته توان جسمی و روحی افراد را بالا می‌برد و آماده دفاع از کشور و دفع خطرهای نمود.

نمونه‌یابی

برخی شکل‌های قمار و شرط‌بندی را که در بعضی جاها رواج دارد، معرفی کنید و آثار زیانبار آنها را توضیح دهید.

عادت‌های حرام

امروزه برخی از عادت‌ها در میان برخی از افراد، هرچند اندک، مشاهده می‌شود که با احکام اسلام مخالف و از نظر حکم الهی حرام می‌باشد. خوب است در اینجا به ذکر برخی از آنها بپردازیم:

الف) استفاده از طلا برای مردان: می‌دانیم که استفاده از طلا و حریر (لباس ابریشمی) برای مردان حرام، ولی برای زنان حلال می‌باشد. برخی دلایل علمی هم برای این موضوع ذکر شده است. اگر چنین دلایلی هم نبود، حرام شدن آن از جانب خداوند برای مردان، نشانه زیان‌چین کاری است. امروزه مشاهده می‌کنیم که برخی مردان و جوانان از طلا استفاده می‌کنند و گاهی همین طلا در نماز نیز همراه آنهاست که در این صورت هم نماز آنها باطل است و هم به خاطر استفاده از طلا مرتکب گناه شده‌اند. اینان به ویژگی‌های متفاوت مردان و زنان توجه ندارند و به گونه‌های مختلف خود را مشابه زنان می‌سازند؛ درحالی که اولاً استفاده از طلا و حریر و سایر جنبه‌های زینتی و آرایشی برای زنان، به خاطر ویژگی خاص آنهاست. ثانیاً همان زنان نیز باید آرایش و زینت خود را در محدوده خانواده و افراد محرم حفظ کنند و از استفاده آن در مقابل افراد نامحرم یا در ملاء عام اجتناب کنند. مردانی که به سوی این قبیل آرایش‌ها و زینت‌ها رو می‌آورند و به شکل‌های نامناسبی در جامعه ظاهر می‌شوند، باید به تحلیل عمل خود بپردازند و شخصیت روحی خود را ارزیابی کنند تا متوجه منشأ اشتباه خود شوند.

روشن است که چنین رفتاری نشانه ترقی و پیشرفت نیست؛ زیرا همان کسانی که عامل پیشرفت در دنیای امروز بوده‌اند، از فضانوردان گرفته تا سازندگان آبرایانه‌ها تا مخترعین و کاشفان بزرگی چون نیوتن و انیشتین این راه را برای پیشرفت انتخاب نکرده‌اند. آنان به جای توجه به ظاهر و تلاش برای به شکل‌های گوناگون در آوردن خود، با جدیت و تلاش و تحمل رنج و زحمت و بی‌خوابی و دوری از تن‌پروری راه علم و پیشرفت را طی کردند و نام خود را در تاریخ بزرگان خدمت‌کننده به بشریت زنده نگه داشتند.

کسانی از مردان و جوانان که به عادت‌های ناپسندی مانند: استفاده از طلا، آرایش غیرمعمول، پوشیدن لباس‌های نامناسب و تقلید کورکورانه از هر نوع مد می‌پردازند و کار خود را تحت عنوان پیروی از مد توجیه می‌کنند، باید توجه کنند که این قبیل رفتارها به تدریج موجب شکل‌گیری خصلت‌ها و عادت‌های ناپسندی در آنها می‌شود و از طریق آنها به فرزندان انتقال می‌یابد. متأسفانه برخی از جوانان که دست به چنین کاری می‌زنند، وقتی بزرگسال می‌شوند و تشکیل خانواده می‌دهند، انتظار دارند فرزندانشان به شیوه‌ای درست زندگی کنند و از این قبیل عادت‌ها دور باشند. اما باید بدانیم که بهترین راه برای هدایت فرزند، الگوی خوب بودن پدر و مادر برای آنهاست.

❖ بررسی

جامعه پیرامون خود را بررسی کنید. و وجود برخی از عادت‌های ناپسند رایج میان جوانان را مشخص کنید و درباره علت وجود چنین عادت‌هایی گفت‌وگو نمایید.

ب) عکس‌ها و تصویرهای مبتذل: می‌دانیم که نگاه به تصویر اندام فرد نامحرم حرام است، به خصوص که اگر از روی شهوت باشد یا سبب تحریک شهوت شود. باید توجه کنیم که این عمل از نظر روان‌شناسان به تدریج سبب افسردگی روانی شده و شخص را رنجور و حسرت‌زده می‌کند و تمرکز فکر انسان را از بین برده و مانع تفکر سازنده و خلاق او می‌شود.

امروزه ارتباطات امری اجتناب‌ناپذیر است، به ویژه با پیدایش ابزارهایی مانند ماهواره، اینترنت، تلفن همراه و... که در ایجاد ارتباطات تسریع کرده‌اند، این رسانه‌ها می‌توانند زمینه‌ساز گسترش علم و فناوری باشند و در حوزه‌های مختلف علمی، اقتصادی، ورزشی، شهرنشینی، پزشکی و سلامت به انسان‌ها خدمت کنند. اندکی از مردم در نقاط مختلف دنیا هستند که به جای خدمت به انسان‌ها، این ابزار را وسیله تخریب شخصیت جوانان و سستی و بی‌بندوباری آنها ساخته و از این راه دام‌های فریب خود را پهن کرده

و ثروت‌های بی‌بیانی به چنگ می‌آورند که در اینجا فرصت ذکر آنها نیست. گروه‌های بی‌بندوبار در هر جامعه‌ای زمینه نفوذ آنها را فراهم می‌کنند. برای پیدایش چنین گروه‌هایی است که برخی از قدرت‌ها از رسانه‌هایی مانند اینترنت و ماهواره سوءاستفاده کرده و بی‌بندوباری را گسترش می‌دهند. جوانان عاقل و خردمند هرگز وقت و عمر گرانبها و سرشار از انرژی خود را در تماشای چنین صحنه‌هایی به هدر نمی‌دهند و از دریافت آن همه اطلاعات با ارزش خود را محروم نمی‌سازند.

توجه کنیم که نگاه به نامحرم، در هر صورت، برای کسب لذت حرام است؛ چرا که شخصیت فرد را متزلزل می‌سازد و غیرت او را زیر سؤال می‌برد. انسان‌های ناموس‌دار و غیرتمند نفس خود را مهار می‌کنند و ناموس دیگران را مورد تعرض قرار نمی‌دهند. ناگفته نماند که خداوند اصل نگاه کردن به نامحرمی که حجاب خود را رعایت کرده، منع نمی‌کند؛ زیرا چنین چیزی امکان‌پذیر نیست و او هرگز تکلیف مالایطاق و غیرقابل اجرا نمی‌کند؛ بلکه نگاه از روی شهوت را منع می‌کند و می‌فرماید:

<p>قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ</p> <p>يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ</p> <p>وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ</p> <p>ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ</p> <p>إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ</p> <p>وَ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ</p> <p>يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ</p> <p>وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ...</p>	<p>به مردان مؤمن بگو:</p> <p>دیدگان خود را فرو دارند</p> <p>و اندام جنسی‌شان را از زنا حفظ نمایند</p> <p>این برای آنان پاکیزه‌تر است</p> <p>و خداوند به کارهایی که می‌کنند آگاه است</p> <p>و به زنان مؤمن بگو:</p> <p>دیدگان خود را فرو دارند</p> <p>و اندام جنسی‌شان را از زنا حفظ نمایند</p>
---	--

نور، ۳۰ و ۳۱

توجه داشته باشیم که نگاه‌های آلوده اولین قدم برای ورود به مراحل دیگر زشتی‌ها و پلیدی‌هاست. بنابراین، باید خود را از نگاه‌های آلوده حفظ کنیم و خود را در مسیری که دین تعیین کرده قرار دهیم. البته نگاه کردن زن و مرد برای ازدواج و انتخاب یکدیگر ابتدایی‌ترین مرحله است که باید انجام شود و از آن پس سایر مراحل، آن‌گونه که دین فرمان داده، طی می‌شود تا اینکه زن و مرد ازدواج می‌کنند و زندگی مشترک را آغاز می‌نمایند.

فعالیت‌های اقتصادی

یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی، خرید و فروش است که خداوند آن را حلال کرده و بدان تشویق کرده است. اما ربا را حرام کرده و فرموده:

أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ
وَ حَرَّمَ الرِّبَا
خدا داد و ستد را حلال و
ربا را حرام گردانیده است.

بقره، ۲۷۵

ربا فعالیت‌های اقتصادی سازنده را از بین می‌برد و افراد فقیر را فقیرتر و گرفتارتر می‌کند. با اینکه خرید و فروش حلال است، اما هر چیزی را نمی‌توان معامله کرد. خداوند متعال خرید و فروش چیزهایی را که زیان دارند حرام کرده است. به همین جهت خرید و فروش مواد مخدر، مشروبات الکلی، گوشت خوک و مانند آنها، حتی با غیرمسلمان هم حرام است؛ زیرا دین مبین اسلام به کرامت انسان‌ها احترام می‌گذارد و از هر وسیله‌ای برای حفظ کرامت آنها استفاده می‌کند.

خداوند متعال روزی‌های حلال موردنیاز ما را آفریده و در طبیعت قرار داده است. لازم است که هر کس با فعالیت و تلاش مثبت و سازنده برای رفع نیاز خود بکوشد و از نعمت‌های الهی و زیبایی‌های طبیعت بهره‌مند شود، به ورزش و تفریح سالم بپردازد، به شهرها و سرزمین‌های دیگر مسافرت کند و از آن درس زندگی بگیرد و تجربه کسب کند. اما هیچ انسانی حق ندارد به حق دیگران تجاوز کند و مانع رشد و شکوفایی مادی و معنوی آن شود و انسان‌های دیگر را استثمار نماید.

تطبیق

در روابط اقتصادی مردم پیرامون خود تحقیق و تفکر کنید و روابط سالم اقتصادی و روابط ناسالم را مشخص نمایید.

تنبلی، سستی و نداشتن فعالیت اقتصادی مفید از خصایص افراد تن‌پرور و بی‌خاصیت است که به چیزی جز بهره‌کشی از دیگران فکر نمی‌کنند. اصولاً اراده‌قوی همیشه متعلق به کسانی است که زحمت می‌کشند و تلاش می‌کنند و از دسترنج خود بهره‌مند می‌شوند. البته در همین راه هم باید راه اعتدال

و میانه را طی کرد و از توجه بیش از حد و افراط در کسب درآمد که فرد را به حرص و آز می‌کشاند، دوری کرد؛ زیرا چنین افراطی موجب متزلزل شدن روابط سالم، حتی در کانون گرم خانواده می‌شود.

اندیشه و تحقیق

۱ با بررسی درس اول کتاب بنویسید که با احکام اسلامی کدام یک از نیازهای ضروری انسان تأمین می‌گردد؟

۲ منابع اصیل احکام اسلام کدام‌اند؟ چرا باید احکام را از این منابع دریافت نمود؟

۳ مجتهد در فهم احکام اسلام باید به چه موضوعاتی آگاهی داشته باشد؟ ارتباط هریک از این موضوعات با فهم دقیق احکام را بنویسید.